

Sprawozdanie z konferencji *Badania archeologiczne dawnej* *Pomezanii w latach 2012–2013*

W dniach 17–18 marca 2014 r. w Zalewie odbyła się konferencja naukowa, która podsumowywała przede wszystkim działania związane z projektem badawczym NPRH „Katalog grodzisk Warmii i Mazur, I”, realizowanym w sezonach 2012–2013. Siłą rzeczy większość wystąpień dotyczyła prac archeologicznych na obszarze Pomezanii, ale nie skupiały się one tylko i wyłącznie na problematyce grodzisk. Obejmowały one również znacznie szerszy zakres tematyki, począwszy od ogólnie pojętego problemu ochrony dziedzictwa kulturowego i turystyki historycznej, poprzez badania archiwalne oraz sposoby wykorzystywania nowoczesnych technik prospekcji terenowej, kończąc na wykorzystaniu nauk przyrodniczych i geologii w poznawaniu przeszłości. Głównym organizatorem konferencji był Uniwersytet Kardynała Stefana Wyszyńskiego w Warszawie przy współudziale Instytutu Archeologii i Etnologii PAN w Warszawie, Fundacji Res Publica Multiethnica oraz Gminy Zalewo, która występowała w roli gospodarza konferencji.

Pierwszego dnia konferencji, po otwarciu jej przez burmistrza Zalewa – Marka Żylińskiego i wiceministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego – Piotra Żuchowskiego, mgr Jakub Wrzosek z Narodowego Instytutu Dziedzictwa w swoim wystąpieniu Działania Narodowego Instytutu Dziedzictwa na rzecz ochrony zabytków archeologicznych, przedstawił zadania jakie stawia przed sobą ta instytucja, tworząc m.in. bazy danych stanowisk archeologicznych oraz wspierając badania i liczne wydawnictwa podsumowujące prace naukowe. Następnie mgr Justyna Nowacka z Wojewódzkiego Urzędu Ochrony Zabytków w Olsztynie, mówiąc o Aktualnych problemach konserwatorstwa archeologicznego w woj. warmińsko-mazurskim, zwróciła uwagę na znaczny postęp, jaki ma miejsce w kwestii metod stosowanych w archeologii – coraz większej liczby prac wykopaliskowych oraz wykorzystywania wolontariackich działań tzw. detektorystów. W ostatnich latach wolontariusze we współpracy z WUOZ oraz Muzeum Warmii i Mazur w Olsztynie dokonali kilku spektakularnych odkryć. Wymienić tu można choćby wczesnośredniowieczne skarby z Mózgowa (pow. iławski) i Olbrachtówka (pow. iławski), skarb monet krzyżackich z Karolewa (pow. iławski)¹. Ponadto wspierający archeologów i muzealników przekazali szereg innych pojedynczych zabytków.

¹ Opracowane w ramach wydawnictwa *Średniowieczne skarby srebrne z Pojezierza Iławskiego w zbiorach Muzeum Warmii i Mazur*, red. E. Jelińska, Olsztyn 2013.

Wystąpienie dr. Jacka Wysockiego i lic. Katarzyny Zdep z Uniwersytetu Kardynała Stefana Wyszyńskiego (dalej UKSW) - Zasoby archeologiczne gminy Zalewo i możliwości ich wykorzystania turystycznego, zawierało nie tylko informacje dotyczące stanowisk strictly archeologicznych, ale także licznych zabytków architektury. Można trochę żałować, że zabrakło w tej wędrowce po dworach i pałacach gminy Zalewo informacji o jakże ważnej dla archeologii pruskiej postaci, jaką była panna Elizabeth Lemke (1849–1925), urodzona w dworze w Rąbitach – etnografka z zamiłowania i druga, po Johannie Meistorff, kobieta archeolog w Niemczech, i pierwsza w Prusach Wschodnich².

Następnie, już tytułem wstępu do archeologicznej problematyki konferencji, prof. dr hab. Zbigniew Kobyliński z UKSW w wystąpieniu Projekt badawczy NPRH „Katalog grodzisk Warmii i Mazur”, przedstawił główne założenia projektu oraz dotychczasowe wyniki interdyscyplinarnych badań poszczególnych zespołów. Dopelnieniem tego referatu było omówienie wyników innych projektów badawczych, które przedstawił dr Jacek Wysocki, Projekty badawcze MKiDN: „Niedestrukcyjne, kompleksowe rozpoznanie zasobów archeologicznych dorzecza rzeki Wel na Garbie Lubawskim” i „Kompleksowe niedestrukcyjne rozpoznanie archeologiczne wschodniego pogranicza dawnej Pomezanii”.

W dalszej części pojawiły się wystąpienia, które przedstawiały nowoczesne technologie badawcze oraz dokumentacyjne wykorzystywane w archeologii, zastosowane podczas realizowania projektu „Grodziska Warmii i Mazur”. I tak, dokumentalista z Instytutu Archeologii i Etnologii PAN (dalej: IAiE PAN) – Dariusz Wach omówił Wyniki prospekcji areograficznej na terenie dawnej Pomezanii, mgr Tomasz Herbich (IAiE PAN), Wyniki prospekcji geofizycznej na stanowiskach archeologicznych z terenu dawnej Pomezanii, dr Jacek Wysocki, Kurhany Pojezierza Iławskiego w świetle wyników skanowania laserowego powierzchni ziemi (LiDAR) i ich weryfikacji terenowej. Zatrzymując się chwilę przy ostatnim wystąpieniu zwrócić należy uwagę na fakt, że kurhany te przynajmniej w jakiejś części były już znane. W XIX w. pisał o nich Max Pollux Toeppen, część przy okazji badając. Cmentarzysko kurhanowe na południowy zachód od Widługa i na północ od dawnego Grosse Birkenbruch, również znane było już w XIX w. (o czym prelegent nie wspominał)³. Tym niemniej przypomnienie i odkrycie na nowo owego zespołu kurhanów, szczególnie w kontekście użycia techniki skaningu laserowego, pokazuje jakie możliwości nadal znajdują się przed archeologami. Problematyka ta została rozwinięta także w kolejnym wystąpieniu dr. inż. Łukasza Kobylińskiego z Instytutu Podstaw Informatyki PAN (dalej: IPI PAN), System geoinformacyjny o zasobach archeologicznych dawnej Pomezanii. Autor mówił jak bardzo potrzebne jest udostępnianie katalogów stanowisk i wyników prac archeologicznych w Internecie i co dotychczas udało się udostępnić. Pozostając w temacie wykorzystywania nowoczesnych technik w ar-

² S. Kauffmann, *Elisabeth Lemke (1849–1925). Leben und Schaffen der bedeuten volkskundlichen Forscherin*, Mohrungen Heimatkreis-Nachrichten, 2002, r. 31/97, s. 41–45; M.J. Hoffmann, *Elisabeth Lemke i Emil Schnippel – badacze starożytności Pojezierza Iławskiego z przełomu XIX i XX wieku*, Zapiski Zalewskie, 2008, nr 14, s. 23–30.

³ M. Töppen, *Gräber im Forstrevier Lannoch: Ueber einige Alterthümer aus der Zeit des Heidenthums in der Nachbarschaft zu Marienwerder*, Altpreussische Monatsschrift, 1876, t. XIII, s. 130–132.

cheologii należy wspomnieć także tematy wykładów autorów takich jak: dr hab. Krzysztof Misiewicz i mgr Wiesław Małkowski z Uniwersytetu Warszawskiego (dalej: UW), Zastosowanie nowych technologii dokumentacji fotogrametrycznej w badaniach archeologicznych na przykładzie stanowiska w Borecznie, gm. Zalewo oraz mgr Jakub Maciejewski, dr hab. Andrzej Pydyn i mgr Paweł Stencel z Uniwersytetu Mikołaja Kopernika (dalej: UMK), Zastosowanie nowych technologii w prospekcji podwodnej akwenów śródlądowych na przykładzie badań na Pojezierzu Iławskim. Dr hab. Andrzej Pydyn przedstawił także Wyniki prospekcji podwodnych w jeziorach dawnej Pomezanii, które w sezonach 2012 i 2013 przyniosły niespodziewanie dobre wyniki w postaci odkrycia datowanej na połowę XI w. przeprawy mostowej w okolicy półwyspu Bukowiec, między Jeziorakiem a jeziorem Płaskim. W rejonie tym odnaleziono także wczesnośredniowieczną dłubankę. Bardzo ciekawe wyniki przyniosły także prospekcje Jeziora Łodygowskiego, gdzie również odkryto reliktów mostów średniowiecznych prowadzących na Wyspę Kurhanów.

Po przerwie tematykę archiwaliów przedstawił mgr Seweryn Szczepański z Ośrodka Badań Naukowych im. Wojciecha Kętrzyńskiego w Olsztynie w wystąpieniu Grodziska z obszaru byłych powiatów Heilsberg, Mohrungen, Osterode i Pr. Holland w świetle pozostałości zbiorów archiwalnych dawnego Prussia-Museum. Część ze wspomnianych w archiwaliach stanowisk archeologicznych nie zachowała się do dnia dzisiejszego. Lokalizacje owych „zaginionych” grodzisk w terenie są bardzo ciężko uchwytnie, nie tylko za pomocą prospekcji naziemnej, ale i lotniczej oraz geologicznej. O zastosowaniu geologii w poszukiwaniu grodzisk mówili prof. dr hab. Jerzy Nitychoruk (Państwowa Szkoła Wyższa w Białej Podlaskiej) i dr Fabian Welc (UKSW) w referacie Wyniki badań geologicznych grodzisk dawnej Pomezanii.

Jako, że konferencja dotyczyła badań archeologicznych, nie mogło na niej zabraknąć wystąpień dotyczących dorobku „tradycyjnej” archeologii. Obiektami zainteresowań badaczy stały się grodziska w Wieprzu (dr Jacek Wysocki, Wyniki badań grodziska z wczesnej epoki żelaza w Wieprzu, st. 20, gm. Zalewo), Janikach Wielkich (prof. dr hab. Zbigniew Kobyliński, Dariusz Wach i mgr Magdalena Rutyna – UKSW, Wyniki badań grodziska w Janikach Wielkich, gm. Zalewo), Rejsytach (dr Sławomir Wadył, Wyniki badań grodziska w Rejsytach, gm. Rychliki⁴), Łodygowie (prof. dr hab. Zbigniew Kobyliński, Dariusz Wach, lic. Karolina Czyżniak – UKSW, Wyniki badań grodziska na wyspie w Łodygowie, gm. Kisielice, st. 2). Dr Anna Gręzak (UW) przedstawiła Wyniki analizy kości zwierzęcych z grodziska w Łodygowie, st. 2, gm. Kisielice.

Badania archeologiczne wykazały, że w niektórych przypadkach grodziska były co najmniej dwufazowe. Dla przykładu, stanowisko w Janikach Wielkich funkcjonowało we wczesnej epoce żelaza oraz najpewniej jako refugium we wczesnym średniowieczu. Wczesnośredniowieczna metryka potwierdzona została także w przypadku grodziska w Łodygowie, choć było ono również wykorzystywane w okresie krzyżackim. Wiele kontrowersji narosło wokół stanowiska w Wenecji, które przez lata uważane było za póź-

⁴ Na ten temat patrz też: S. Wadył, *Wczesnośredniowieczny zespół osadniczy w Rejsytach, gm. Rychliki (stan. 1–2) w świetle wyników badań archeologicznych*, Pruthenia, 2013, t. VIII, s. 149–164.

nośredniowieczne grodzisko stożkowe⁵. Dopiero weryfikacja archeologiczna wykazała, że był to kurhan. Tematowi temu poświęcili swój wykład prof. dr hab. Zbigniew Kobyliński, Dariusz Wach i mgr Magdalena Rutyna, Kurhan czy gródek stożkowy? Wyniki badań domniemanego grodziska w Wenecji, st. 2, gm. Morąg.

Kolejnego dnia, 18 marca, konferencja w Zalewie rozpoczęła się od wykładu, który podsumował podnoszone już wcześniej zjawisko wykorzystywania wielu grodzisk w różnych epokach od pradziejów po okresy historyczne. Nad tematem tym pochylili się badacze z UMK: mgr Dominika Kofel, mgr Mateusz Popek, dr hab. Andrzej Pydyn i mgr Wiktor Trojanowski. Tytuł ich wystąpienia brzmiał Struktury długiego trwania na przykładzie wybranych stanowisk archeologicznych z Pojezierza Iławskiego. Kontynuując temat grodzisk, dr Sławomir Wadył mówił o wczesnośredniowiecznym pomorskim grodzisku w Węgrach – Chronologia grodziska w Węgrach, gm. Sztum, woj. pomorskie, mgr Rafał Solecki (IAE PAN) przedstawił Wyniki wykopalisk grodziska w Suszu, które skrywa najpewniej relikty średniowiecznego dworu kapitulnego⁶.

W ramach projektu „Katalog Grodzisk Warmii i Mazur” badano także relikty zamków. Mówiła o tym dr Magdalena Żurek (UKSW) w wystąpieniu Wyniki badań reliktyw zamku średniowiecznego w Miłomłynie.

Jako, że projekt w dużym stopniu przewidywał weryfikację terenową stanowisk, które uważano za grodziska, a które nie były jak dotąd dokładnie przebadane archeologicznie, dlatego też podjęto badania w tzw. Schanzenwald w Karolewie koło Susza. Otoczone wałami stanowisko już w XIX w. uważane było za grodzisko pruskie⁷. Przeprowadzone sondáže nie potwierdziły tych informacji. Wyniki tych badań przedstawiła mgr Magdalena Rutyna, Wyniki badań obwarowań ziemnych w Karolewie, gm. Susz. Nie natrafiono tutaj na warstwy kulturowe pozwalające zidentyfikować ten obiekt z okresem pruskim. Być może są to relikty nowożytnego obozowiska wojskowego.

Konferencję zakończyły wystąpienia z zakresu nauk przyrodniczych. Przedstawiono następujące referaty: dr hab. inż. Joanna Kałużna-Czaplińska (Politechnika Łódzka), Wyniki badań zawartości kwasów tłuszczowych w ceramice zabytkowej z grodzisk dawnej Pomezanii; dr Maciej Bojanowski (UW), Wyniki analizy mineralogicznej ceramiki zabytkowej z grodzisk dawnej Pomezanii; dr Katarzyna Pińska (Uniwersytet Gdański) – Wyniki analizy paleobotanicznej próbek nawarstwień z grodzisk dawnej Pomezanii.

Konferencja była pierwszym tego rodzaju wydarzeniem na Pojezierzu Iławskim i przez cały czas jej trwania cieszyła się wysoką frekwencją słuchaczy. Dzięki współpracy instytucji naukowych z zalewskim samorządem udało się zorganizować bardzo pożyteczne spotkanie, które wniosło niewątpliwie dużo do obecnego stanu wiedzy na temat przeszłości Pomezanii. Pozostaje nadzieja, że tezy wygłoszone podczas konferencji zostaną wydrukowane w oddzielnym wydawnictwie.

⁵ H. Crome, *Verzeichnis der Wehranlagen Ostpreußen*, Prussia. Zeitschrift für Heimatkunde und Heimatschutz, 1938, z. 32, s. 199 (b).

⁶ S. Szczepański, *Grodzisko w parku miejskim w Suszu. Unser Hof Rosenberg?*, Skarbiec Suski, 2012, nr 6 (1/2012), s. 3–8.

⁷ M. Töppen, *Ueber einige Alterthümer aus der Zeit des Heidenthums in der Nachbarschaft zu Marienwerder*, *Altpreussische Monatschrift*, 1876, t. XIII, s. 549–550.

Bibliografia

- Crome Hans, Verzeichnis der Wehranlagen Ostpreußen, Prussia. Zeitschrift für Heimatkunde und Heimatschutz, Bd. 32, 1938.
- Kauffmann Sigrid, Elisabeth Lemke (1849–1925). Leben und Schaffen der bedeutenden volkskundlichen Forscherin, Mohrungen Heimatkreis-Nachrichten, Jg. 31/97 Sommer 2002, s. 41–45.
- Hoffmann Mirosław Janusz, Elisabeth Lemke i Emil Schnippel- badacze starożytności Pojezierza Hławskiego z przełomu XIX i XX wieku, Zapiski Zalewskie, 2008, nr 14, s. 23–30.
- Szczepański Seweryn, Grodzisko w parku miejskim w Suszu. Unser Hof Rosenberg?, Skarbiec Suski, 1/6 2012, s. 3–8.
- Średniowieczne skarby srebrne z Pojezierza Hławskiego w zbiorach Muzeum Warmii i Mazur, red. E. Jelińska, Olsztyn 2013.
- Töppen Max, Ueber einige Alterthümer aus der Zeit des Heidenthums in der Nachbarschaft zu Marienwerder, Altpreussische Monatschrift, t. XIII, 1876, s. 129–153, 513–554.
- Wadyl Sławomir, Wczesnośredniowieczny zespół osadniczy w Rejsytach, gm. Rychliki (stan. 1–2) w świetle wyników badań archeologicznych, Pruthenia, t. VIII, 2013, s. 149–164.

PRUTHENIA

IX

Pismo poświęcone Prusom
i ludom bałtyjskim

Zeitschrift für Geschichte
und Kultur der Prußen
und der baltischen Völker

Journal of the history
of Prussians and the Baltic Nations

Rada Naukowa:

*Wiesław Długokęcki, Kazimierz Grążawski, Sławomir Józwiak,
Jacek Kowalewski, Wojciech Nowakowski, Norbert Ostrowski,
Leszek P. Słupecki, Matthias Wemhoff*

Komitet Redakcyjny:

*Grzegorz Białuński (redaktor), Mirosław J. Hoffmann, Alina Kuzborska,
Jerzy M. Łapo, Marek M. Pacholec, Bogdan Radzicki (zastępca redaktora),
Ryszard Sajkowski, Seweryn Szczepański (sekretarz),
Joachim Stephan (native speaker jęz. niemieckiego),
Aleksander Pluskowski (native speaker jęz. angielskiego)*

Pozaautorskie tłumaczenia streszczeń i spisu treści:

j. niemiecki – *Joachim Stephan, Alina Kuzborska;*
j. angielski – *Andrzej Gierszewski, Aleksander Pluskowski*

Opracowanie graficzne, skład (DTP) i projekt okładki:

Marek M. Pacholec

Wydawca

Towarzystwa Naukowego
PRUTHENIA

ISSN: 1897-0915

Olsztyn 2014

Czasopismo PRUTHENIA ukazuje się równolegle
w wersji drukowanej oraz elektronicznej

Wersja elektroniczna (PDF) Rocznika dostępna jest pod adresem:
<http://pismo.pruthenia.pl>

Wydanie drukowane jest wersją pierwotną czasopisma

CONTENTS

HISTORY

- Wiesław Długokęcki, *The Prussians in the Fischauer Fens from the 13th until the mid-16th century* 7

ARCHAEOLOGY

- Vladimir I. Kulakov, *An assemblage of two gold torques from Mloteczno/Hammersdorf and a torq of the R300 type in the Baltic lands* 45
- Patrycja Piorun, *Elements of horse equipment in the Sudovian culture* 65
- Łukasz Szczepański, *Ostróda-Zajezerze Site 10. New Sources for the Settlement of the West Baltic Barrow Culture in the Drwęca River Valley* 109

SOCIETY – CULTURE – LANGUAGE

- Alicja Dobrosielska, *A tribu ad civitatem. The Paradigm of a State in the Polish*
Bogdan Radzicki, *Historiography of the Old Prussians* 121
- Norbert Ostrowski, *History in the light of linguistic sources – the social life of the ancient Balts* 147
- Joanna Katarzyna Sokal, *The author and date of the Iura Prutenorum* 161

DISCUSSIONS – POLEMICS – REVIEWS

- Grzegorz Białuński, *Cognati or agnati? A note on the family in pagan Prussia* 183
- Elżbieta Szkiele, *Szkice z dziejów Barczewa, red. G. Białuński, R. Klimek,*
Kowalczyk-Heymann, *A. Kuzborska, Barczewo 2014, Centrum Kultury i Promocji*
(rec.) *Gminy w Barczewie, ss. 206* 207
- Seweryn Szczepański, *The world of the Balts – no longer so mysterious? (a side note on the exhibition and book Svět tajemných Baltů)* 209

CHRONICLE

- Sławomir Wadył, *In memory of Mieczysław Haflika* 217
- Seweryn Szczepański, *Conference Report: Badania archeologiczne dawnej Pomezanii w latach 2012–2013 (Archaeological research of Pomesania in 2012-2013)* 221
- Bogdan Radzicki, *Report on activities Pruthenia Society for the year 2014* 227

Contributors 235

INHALTSVERZEICHNIS

GESCHICHTE

- Wiesław Długokęcki, *Prußen auf dem Fischauer Werder vom 13. bis zur Mitte des 16. Jahrhunderts* 7

ARCHÄOLOGIE

- Vladimir I. Kulakov, *Ein Ensemble von zwei goldenen Halsringen aus Hammersdorf/Młoteczno, Kr. Braunsberg und Barren Typus R300 in den baltischen Ländern* 45
- Patrycja Piorun, *Elemente des Pferdegeschirrs in der Sudauer Kultur* 65
- Lukasz Szczepański, *Der archäologische Fundort Ostróda-Zajezerze (Osterode-Seegertswalde), Fundstelle 10. Neue Quellen zur Siedlungsgeschichte der westbaltischen Grabhügelkultur im Drewenz-Tal* 109

GESELLSCHAFT – KULTUR – SPRACHE

- Alicja Dobrosielska, *A tribu ad civitatem. Das Paradigma des Staates*
Bogdan Radzicki, *in der polnischen Historiographie der Prußen* 121
- Norbert Ostrowski, *Geschichte im Licht der Sprachdaten – das Gesellschaftsleben der frühgeschichtlichen Balten* 147
- Joanna Katarzyna Sokal, *Der Verfasser und die Abfassungszeit der Iura Prutenorum* 161

DISKUSSIONEN – POLEMIKEN – BEWERTUNGEN

- Grzegorz Białuński, *Kognaten oder Agnaten? Ein Beitrag zur Frage der Familie bei den heidnischen Prußen* 183
- Elżbieta Szkice z dziejów Barczewa, red. G. Białuński, R. Klimek,
Kowalczyk-Heymann, *A. Kuzborska, Barczewo 2014, Centrum Kultury i Promocji*
(rec.) *Gminy w Barczewie, ss. 206* 207
- Seweryn Szczepański, *Die Welt der Balten – schon nicht mehr so geheimnisvoll? (Anmerkungen zur Ausstellung und zum Buch: Svēt tajemņých Baltū)* 209

CHRONIK

- Sławomir Wadył, *Erinnerungen an Mieczysław Haftka* 217
- Seweryn Szczepański, *Konferenzbericht: Archäologische Forschungen im ehemaligen Pomesanien in den Jahren 2012–2013* 221
- Bogdan Radzicki, *Tätigkeitsbericht der Gesellschaft Pruthenia für das Jahr 2014* 227
- Annotationen über Autoren* 235

SPIS TREŚCI

HISTORIA

- Wiesław Długokęcki, *Prusowie na Żuławach Fiszewskich od XIII do połowy XVI wieku. Zagadnienie akulturacji i asymilacji Prusów jako problem badawczy* 7

ARCHEOLOGIA

- Vladimir I. Kulakov, *Zespół dwóch złotych naszyjników/pierścieni z Młoteczna (Hammersdorf) i grzywny typu R300 w krajach nadbałtyckich* 45
- Patrycja Piorun, *Elementy rzędu końskiego w kulturze sudowskiej* 65
- Łukasz Szczepański, *Stanowisko Ostróda-Zajezerze, stan. 10. Nowe źródła do osadnictwa kultury kurhanów zachodniobałtyjskich w dolinie Drwęcy* 109

SPOŁECZEŃSTWO – KULTURA – JĘZYK

- Alicja Dobrosielska, *A tribu ad civitatem. Paradygmat państwa w polskiej*
Bogdan Radzicki, *historiografii poświęconej Prusom* 121
- Norbert Ostrowski, *Historia w świetle danych językowych – życie społeczne dawnych Baltów* 147
- Joanna Katarzyna Sokal, *Autor i czas redakcji Iura Prutenorum* 161

DYSKUSJE – POLEMKI – RECENZJE

- Grzegorz Białuński, *Cognati czy agnati? Przyczynek w sprawie rodu u pogańskich Prusów* 183
- Elżbieta Szkiele, *Szkice z dziejów Barczewa, red. G. Białuński, R. Klimek,*
Kowalczyk-Heymann, *A. Kuzborska, Barczewo 2014, Centrum Kultury i Promocji*
(rec.) *Gminy w Barczewie, ss. 206* 207
- Seweryn Szczepański, *Świat baltów – już nie taki tajemniczy? (na marginesie wystawy i książki: Svět tajemných Baltů)* 209

KRONIKA

- Sławomir Wadył, *Wspomnienie o Mieczysławie Haftce* 217
- Seweryn Szczepański, *Sprawozdanie z konferencji: Badania archeologiczne dawnej Pomezanii w latach 2012–2013* 221
- Bogdan Radzicki, *Sprawozdanie z działalności TNP za rok 2014* 227

Noty o autorach 235